

ขอบเขตของความผิดฐานใช้กำลังทำร้ายผู้อื่นโดยไม่ถึงกับเป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่จิตใจ*

ศักดิ์สิทธิ์ พันธุ์ข้าวเหนียว**

บทนำ

การกำหนดขอบเขตกฎหมายอาญามีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับหลักศาสนา ศีลธรรมและจารีตประเพณี เพราะศาสนา ศีลธรรม และจารีตประเพณีเป็นพื้นฐานทางกฎหมายในการบัญญัติกฎหมายจะต้องให้ความสำคัญกับหลักความยุติธรรม ความผิดอาญาที่ร้ายแรง เช่น ความผิดฐานฆ่าคนตาย ข่มขืน ชิงทรัพย์ ปล้น ล้วงเป็นเป็นผิดต่อศีลธรรมทั้งสิ้น บางกรณีการผิดศีลธรรมแต่ไม่ผิดกฎหมาย เช่น การพูดโกหก เป็นต้น แต่การแจ้งความอันเป็นเท็จต่อเจ้าพนักงานจึงจะเป็นความผิด การกระทำบางอย่างไม่ผิดศีลธรรมแต่ผิดกฎหมาย เช่น ความรับผิดเด็ดขาดในทางอาญา กล่าวคือ ไม่เจตนาไม่ประมาท แต่กฎหมายยังบัญญัติว่าการกระทำนั้นๆ เป็นความผิด ดังนั้น ศีลธรรมและกฎหมายไม่ได้สอดคล้องกันทุกกรณี

แนวคิดในการกำหนดขอบเขตกฎหมายอาญานั้นเป็นการกำหนดลักษณะการกระทำและผลของการกระทำความผิดแบบไหนที่สมควรจะถือว่าเป็นความผิดต่อกฎหมาย เพราะเนื่องจากการกระทำความผิดกฎหมายเพียงอย่างเดียวนั้นไม่สามารถลงโทษผู้กระทำความผิดให้ถูกต้องตามวัตถุประสงค์ของกฎหมายอาญา ถ้าหากปราศจากการพิจารณาถึงสภาวะจิตใจของผู้กระทำความผิดว่าเป็นสภาวะจิตใจที่สมควรแก่การลงโทษหรือไม่ เช่น การกระทำความผิดโดยเจตนา หรือการกระทำความผิดโดยประมาท เพราะถ้าถือเอาการกระทำที่เป็นความผิดกฎหมายเพียงอย่างเดียวก็จะไม่เกิดประโยชน์ในการลงโทษให้มีผลเป็นการยับยั้งผู้กระทำความผิดอื่นที่คิดจะลงมือกระทำความผิด การกำหนดในเรื่องความรุนแรงของการกระทำความผิดโดยกฎหมายอาญามุ่งเน้นการลงโทษผู้กระทำความผิดให้ได้รับโทษหนักขึ้นเนื่องจากผลของการกระทำความผิดที่เกิดขึ้น เช่น การทำร้ายผู้อื่นให้ได้รับอันตรายแก่กายตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 295 ต้องได้รับโทษหนักกว่าการใช้กำลังทำร้ายผู้อื่นโดยไม่ถึงกับเป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่กายหรือจิตใจตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 391 เป็นต้น

ความผิดฐานใช้กำลังทำร้ายผู้อื่นโดยไม่ถึงกับเป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่กายหรือจิตใจตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 391 เป็นความผิดที่พบได้บ่อยในการทะเลาะวิวาทของบุคคลในสังคม และเป็นปัญหาที่ควรได้รับการแก้ไข เพราะการทะเลาะวิวาทนี้นำมาซึ่งการไม่มีความสุขในชีวิตและเป็นต้นเหตุของปัญหาอาชญากรรมด้านอื่นๆ ตามมาในภายหลัง สำหรับปัญหาด้านข้อเท็จจริงที่

---

* บทความนี้เรียบเรียงจากสารนิพนธ์ เรื่อง “ขอบเขตของความผิดฐานใช้กำลังทำร้ายผู้อื่นโดยไม่ถึงกับเป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่กายหรือจิตใจ” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต ปีการศึกษา 2560

** นักศึกษาหลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต

จะต้องพิสูจน์ให้ได้ว่าผู้กระทำความผิดสมควรที่จะได้รับโทษหนักเบาตามความผิดที่ได้กระทำเหมาะสมแล้วหรือไม่ จึงเป็นเรื่องที่จะต้องค้นหาผลของการกระทำที่เกิดขึ้นต่อผู้ได้รับความเสียหายว่ามีความเสียหายต่อร่างกายหรือจิตใจหรือไม่ และมีอะไรบ้างที่จะเป็นเกณฑ์ในการกำหนดขอบเขตว่าผลที่เกิดขึ้นหนักเบาเพียงใดจึงจะเป็นความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 391 หรือสมควรที่จะเป็นความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 295 เพราะถ้าหากไม่ได้มีขอบเขตที่กำหนดไว้ อย่างชัดเจนก็อาจทำให้การพิจารณาผิดพลาดได้ ดังนั้นในเรื่องการกำหนดขอบเขตและการค้นหาข้อเท็จจริงในเรื่องนี้จึงเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง

ผลของการศึกษา

ปัญหาเกี่ยวกับขอบเขตของความผิดฐานใช้กำลังทำร้ายผู้อื่นโดยไม่ถึงกับเป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่กายหรือจิตใจแยกพิจารณาได้เป็น 3 ประเด็นดังต่อไปนี้

1. ปัญหาเกี่ยวกับการกำหนดขอบเขตของฐานความผิดตามองค์ประกอบของความผิด

การกำหนดขอบเขตของฐานความผิดเป็นเรื่องจำเป็นอย่างยิ่ง ถ้าหากฐานความผิดมีขอบเขตที่ชัดเจนแน่นอนแล้วก็จะทำให้กฎหมายเกิดความเป็นธรรมแก่บุคคลในสังคม การกำหนดขอบเขตของฐานความผิดต้องอาศัยองค์ประกอบหลายๆ อย่างนำมาประกอบกันเพื่อที่จะให้การกำหนดขอบเขตของฐานความผิดมีองค์ประกอบที่ครบถ้วนและสมบูรณ์ตามระบบกฎหมายซีวิลลอว์ที่ประเทศไทยนำเอาระบบนี้มาใช้บังคับอยู่ในขณะนี้ แต่อย่างไรก็ตามประเทศไทยเรานั้นยังให้ความสำคัญกับระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ซึ่งเห็นได้จากคำพิพากษาของศาลฎีกาที่ได้ตัดสินคดีเรื่องใดแล้วคดีอื่นที่มีลักษณะคล้ายกันศาลก็ตัดสินไปในทำนองเดียวกัน

การนำองค์ประกอบของความผิดตามประมวลกฎหมายอาญาเป็นหลักในการพิจารณาตามระบบกฎหมายซีวิลลอว์หรือระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร ประเทศไทยของเราก็ได้มีการนำเอาระบบกฎหมายซีวิลลอว์มาใช้เช่นเดียวกับประเทศฝรั่งเศสและประเทศเยอรมนี โดยระบบกฎหมายซีวิลลอว์นั้นมีโครงสร้าง 3 ประการด้วยกัน ซึ่งการกระทำที่จะเป็นความผิดตามระบบกฎหมายซีวิลลอว์นั้นจะต้องมีการพิจารณาให้ครบตามหลักกฎหมายทั้ง 3 ประการ คือ ลำดับแรกจะต้องมีการพิจารณาในเรื่ององค์ประกอบตามที่กฎหมายบัญญัติของความผิดนั้นๆ ก่อน ถ้ามีการกระทำที่ครบองค์ประกอบตามที่กฎหมายบัญญัติแล้วลำดับต่อไปก็เป็นเรื่องการพิจารณาว่าการกระทำนั้นเป็นการกระทำที่เป็นความผิดตามที่กฎหมายบัญญัติไว้หรือไม่ และขั้นตอนสุดท้ายก็คือการพิจารณาที่ความรู้สึคนึกคิดรู้สึกผิดชอบชั่วดี

องค์ประกอบความผิดฐานใช้กำลังทำร้ายผู้อื่นโดยไม่ถึงกับเป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่กายหรือจิตใจตามมาตรา 391 มีองค์ประกอบดังนี้

- (1) ใช้กำลังทำร้ายผู้อื่น
- (2) โดยไม่ถึงกับเป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่กายหรือจิตใจ
- (3) โดยเจตนา

องค์ประกอบข้อที่ 1 คำว่า “ใช้กำลังทำร้ายผู้อื่น” จะต้องเป็นการใช้แรงกายภาพทำร้ายร่างกายผู้อื่น แต่ถ้าเป็นการใช้แรงกายภาพทำร้ายตนเองก็ไม่มีคามผิดตามมาตรา นี้ การใช้กำลังทำร้ายร่างกายผู้อื่นที่เป็นความผิดตามมาตรา นี้ เช่น ชก ต่อย หรือใช้ไม้ตีผู้อื่น เป็นต้น คำว่า “ใช้กำลังทำร้ายผู้อื่น” ตามมาตรา นี้มีความหมายแคบกว่าคำว่า “ใช้กำลังประทุษร้าย” ผู้อื่น ตามมาตรา 1 (6) เพราะคำว่า “ใช้กำลังประทุษร้าย” หมายความว่า ทำการประทุษร้ายแก่กายหรือจิตใจของบุคคลอื่น ไม่ว่าจะกระทำด้วยใช้แรงกายภาพหรือด้วยวิธีอื่นใด และให้หมายความรวมถึงการกระทำใดๆ ซึ่งเป็นเหตุให้บุคคลหนึ่งบุคคลใดอยู่ในภาวะที่ไม่สามารถขัดขืนได้ ไม่ว่าจะทำโดยใช่ยาทำให้มีเมมา สะกดจิต หรือใช้วิธีอื่นใดอันคล้ายคลึงกัน ส่วนการใช้กำลังทำร้ายผู้อื่นก็หมายถึงการใช้กำลังที่เกิดจากแรงกายภาพเท่านั้น ไม่ได้หมายความรวมถึงการให้ยาทำให้มีเมมา

องค์ประกอบข้อที่ 2 โดยไม่ถึงกับเป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่กายหรือจิตใจ หมายความว่า การใช้กำลังประทุษร้ายผู้อื่นนั้นจะต้องไม่ถึงขั้นที่ถูกทำร้ายเป็นอันตรายแก่กายหรือจิตใจ เช่น ต่อยหน้าผู้อื่นทำให้เขามีบาดแผลถลอกและเข้าบวมเล็กน้อย การใช้เท้าจะถีบผู้อื่น นอกจากนี้ผลของการทำร้ายร่างกายนั้นจะต้องไม่ถึงกับเป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่กายหรือจิตใจ คำว่า “โดยไม่ถึงกับเป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่กายหรือจิตใจ” เป็นคำในตัวเองที่แสดงถึงลักษณะการบาดเจ็บที่ไม่เป็นอันตรายแก่กายหรือจิตใจ โดยกายกับจิตใจเป็นคนละส่วนกัน “กาย” หมายถึง ร่างกายของเรา เนื้อหนังมังสา อวัยวะทุกส่วนทุกชิ้นภายในร่างกายของเรา ส่วน “จิตใจ” หมายถึง ความรู้สึกนึกคิด ชาวปัญญา ความสำนึก ความมีสติและความคิดก็เป็นองค์ประกอบของจิตใจที่สามารถรู้เห็นได้กำกับและควบคุมได้อย่างชัดเจน จิตใจจะมีความสัมพันธ์กับร่างกาย โดยเมื่อใดที่ร่างกายเกิดภาวะความตึงเครียด จะทำให้ระบบประสาทอัตโนมัติซิมพาเทติกทำงานมากขึ้น และส่งผลให้เกิดความดันโลหิตสูง หัวใจเต้นเร็ว เลือดก็จะไหลเวียนมาเลี้ยงผิวหนังลดลง ระบบประสาทที่สมองสั่งงานว่าเป็นความรู้สึกความเจ็บปวด และไม่สามารถมองเห็นและสัมผัสได้ ลักษณะที่แสดงถึงความเป็นอันตรายแก่จิตใจ เช่น มีอาการทางจิตประสาทแสดงความรู้สึกโศกเศร้าเสียใจ กระวนกระวาย เหม่อลอย และซึมเศร้าจนกินไม่ได้ นอนไม่หลับ เป็นต้น

กรณีที่เป็นอันตรายแก่จิตใจต้องเป็นกรณีที่จิตใจได้รับผลกระทบ มิใช่ความรู้สึกถูกดูหมิ่นหรือถูกเหยียดหยาม เช่น ในคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 46/2519 ซึ่งศาลฎีกาได้ชี้ให้เห็นว่า การถูกทำร้ายต่อหน้าคนประมาณ 60 คน ไม่มีบาดแผล ไม่ถือว่าเป็นอันตรายแก่จิตใจ เหตุที่ให้เกิดอันตรายแก่จิตใจ ต้องขึ้นอยู่กับอาการกระทำของจำเลยประกอบบาดแผลของโจทก์ที่ถูกทำร้าย มิได้ขึ้นกับความรู้สึกของโจทก์ว่าเป็นการหมิ่นน้ำใจต่อหน้าคนทั้งปวง¹

องค์ประกอบข้อที่ 3 คือ เรื่องเจตนา หมายถึง ผู้กระทำต้องมีเจตนาที่จะกระทำความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 59 วรรคสองที่จะใช้แรงกายภาพทำร้ายผู้อื่น ถ้าหากไม่มีเจตนาที่จะทำร้ายก็ไม่เป็นความผิดตามมาตรา นี้

ในความผิดฐานทำร้ายร่างกายผู้อื่นโดยไม่ถึงกับเป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่กายหรือจิตใจตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 391 องค์ประกอบข้อที่ 3 คือเรื่องเจตนา ถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ

¹ จิตติ ติงศภัทย์, คำอธิบายประมวลกฎหมายอาญา ภาค 2 และภาค 3, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2533), หน้า 2492.

ถ้าหากผู้กระทำไม่มีเจตนาที่จะทำร้ายร่างกายผู้เสียหาย ผู้กระทำก็ไม่มี ความผิดฐานทำร้ายผู้อื่น องค์ประกอบเรื่องเจตนาในข้อสุดท้ายนี้จะต้องมีเจตนาเพียงแค่ว่าเจตนาทำร้ายมิใช่มีเจตนาฆ่า ถ้ามีเจตนาฆ่า แม้จะมีบาดเจ็บเล็กน้อยหรือไม่เจ็บเลยก็ถือเป็นความผิดฐานพยายามฆ่า เช่น ใช้ปืนจ้องยิงไปที่ศีรษะแต่ไม่ถูกย่อมมีความผิดฐานพยายามฆ่าและไม่ใช่ความผิดฐานทำร้ายผู้อื่นโดยไม่ถึงกับเป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่กายหรือจิตใจตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 391

ความผิดลหุโทษโดยทั่วไปเป็นความผิดที่ไม่ต้องมีเจตนา ถึงแม้ผู้กระทำได้กระทำโดยไม่มีเจตนาผู้กระทำก็ต้องรับผิดเพราะเป็นความรับผิดเด็ดขาด แต่สำหรับความผิดฐานใช้กำลังทำร้ายผู้อื่นโดยไม่ถึงกับเป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่กายหรือจิตใจตาม มาตรา 391 ผู้กระทำ ความผิดต้องมีเจตนาด้วยจึงจะมีความผิดตามมาตรานี้ เช่น ในคำพิพากษาฎีกาที่ 1119/2517 ที่ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า จำเลยได้บังอาจใช้มือผลักอก พลตำรวจสุวรรณ จุฑะจันทร์ 1 ครั้ง ไม่ถือว่าเป็นการทำร้าย เพราะผู้กระทำ ความผิดไม่ได้มีเจตนาทำร้าย จึงไม่เป็นความผิดตามมาตรานี้ ซึ่งมาตรา 104 บัญญัติว่า แม้กระทำโดยไม่มีเจตนา ก็เป็นความผิด เว้นแต่ตามบทบัญญัติความผิดนั้นจะมีความบัญญัติให้เห็นเป็นอย่างอื่น ปัญหาจึงมีว่า มาตรา 391 มีความบัญญัติให้เห็นเป็นอย่างอื่นหรือไม่ เห็นว่า มาตรา 391 บัญญัติว่า “ผู้ใดใช้กำลังทำร้ายผู้อื่นโดยไม่ถึงกับเป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่กายหรือจิตใจต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือนหรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ” การใช้กำลังยอมแสดงอยู่ในตัวว่าต้องมีเจตนา ประกอบกับคำว่า ทำร้าย เป็นการชัดแจ้งว่าต้องมีเจตนากระทำต่อร่างกายหรือจิตใจของผู้อื่น คือ ต้องมีเจตนาทำร้าย เมื่อข้อเท็จจริงในคดีนี้ฟังเป็นยุติได้ว่า จำเลยใช้กำลังผลักอกผู้เสียหายมิให้ผู้เสียหายขึ้นไปบนอัฒจันทร์ โดยจำเลยมิได้มีเจตนาทำร้าย การกระทำของจำเลยจึงไม่เป็นความผิดตามที่โจทก์ฟ้อง ศาลล่างทั้งสองพิพากษายกฟ้องโจทก์ ชอบด้วยรูปคดีแล้ว ฎีกาโจทก์ฟังไม่ขึ้น

2. ปัญหาในการพิจารณาผลที่เกิดขึ้นจากการถูกทำร้ายเป็นอันตรายแก่กายหรือจิตใจ

ปัญหาในการพิจารณาอันตรายแก่กายหรือจิตใจเป็นปัญหาด้านข้อเท็จจริงที่จะต้องค้นหา คำตอบว่าการผลของกระทำที่เกิดขึ้นเป็นอันตรายแก่กายหรือจิตใจหรือไม่ โดยกายกับจิตใจเป็นคนละส่วนกัน ดังนั้นผลของการกระทำที่เกิดขึ้นจะเป็นอันตรายแก่กายหรือจิตใจหรือไม่จะต้องเป็นการพิจารณาแยกเป็นคนละส่วนกัน การพิจารณาแยกส่วนกันจะทำให้การกำหนดขอบเขตของความผิดฐานใช้กำลังทำร้ายผู้อื่นโดยไม่ถึงกับเป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่กายหรือจิตใจตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 391 มีความถูกต้องชัดเจนมากยิ่งขึ้น โดยสามารถแยกการพิจารณาอันตรายแก่กายและอันตรายแก่จิตใจแยกออกเป็น 2 ส่วนดังนี้

2.1 ปัญหาในการพิจารณาอันตรายแก่กาย

การกำหนดขอบเขตของความผิดฐานใช้กำลังทำร้ายผู้อื่นโดยไม่ถึงกับเป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่กายหรือจิตใจตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 391 จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องทราบ ความหมายของคำว่า “อันตรายแก่กาย” ก่อนเพื่อให้การพิจารณา มีความละเอียดถี่ถ้วน

อันตราย ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน หมายถึง เหตุที่อาจทำให้พินาศหรือย่อยยับ²

อันตรายแก่กาย หมายถึง ร่างกายได้รับการเจ็บป่วยหรือบาดเจ็บจากการถูกทำร้าย และมีบาดแผลหรือฟกช้ำเกิดขึ้น

ศาสตราจารย์จิตติ ติงศรัทีย ได้ให้ความหมายของอันตรายแก่กายว่า ต้องเป็นการกระทำที่เป็นอันตรายแก่ร่างกาย รวมถึงอวัยวะต่างๆ ของร่างกายตั้งแต่ผิวหนังกำพำร้ำชั้นนอกจนถึงอวัยวะภายใน การทำร้ายที่เป็นอันตรายแก่กายไม่จำเป็นต้องโลหิตไหล แผลถลอกโลหิตช้ำไม่ถือว่าเป็นอันตรายแก่กาย ลักษณะของบาดแผลอาจมีลักษณะแตกต่างกัน เช่น ตามกฎหมายเก่าลักษณะพระไอยการพระมศักดิ์ ลักษณะของบาดแผลมีฟกช้ำ ดำ หัก บอด และยังมีรอยขีด รอยถลอกอื่นๆ

อันตรายแก่นั้นเป็นถ้อยคำในบทบัญญัติของกฎหมายว่าการทำร้ายผู้อื่นจะต้องเป็นอันตรายแก่กาย อันตรายแก่กายหมายความรวมถึงการได้รับบาดเจ็บหรือป่วยเนื่องจากการถูกทำร้ายร่างกาย และรวมถึงมีสิ่งผิดปกติเกิดขึ้นแก่ร่างกาย เช่น มีบาดแผลหรือฟกช้ำเกิดขึ้นในร่างกาย ถ้าหากร่างกายได้รับบาดเจ็บหรือป่วยก็จะถือว่าเป็นอันตรายแก่ร่างกาย แต่สำหรับความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 391 นั้น การกระทำผิดตามมาตรานี้จะต้องไม่เป็นอันตรายแก่กาย กล่าวคือร่างกายไม่ได้รับการเจ็บหรือป่วยจากการถูกทำร้าย หรือมีบาดแผลหรือฟกช้ำเกิดขึ้น ถ้าหากว่าเป็นการกระทำที่ร่างกายได้รับอันตรายก็จะไม่ถือว่าเป็นความผิดตามมาตรานี้ แต่จะถือว่าเป็นความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 295 เช่น

คำพิพากษาฎีกาที่ 1990/2500 ชก เตะ และใช้ไม้ค้ำพื้นทำร้าย มีบาดแผลขอบตาฟกช้ำ แขนขวาช้ำตยอก รักษา 5 วันหาย ไม่เรียกว่าถึงกับเป็นเหตุให้ได้รับบาดเจ็บ

2.1.1 ผลของการกระทำที่เกิดขึ้นจากการถูกทำร้ายร่างกายที่เป็นอันตรายแก่กาย

ผลของการกระทำที่เกิดขึ้นจากการถูกทำร้ายร่างกายนั้น เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความรุนแรงในการทำร้ายผู้อื่นและเจตนาในการทำร้ายผู้อื่น ดังนั้นผลของการกระทำที่เกิดขึ้นจึงมีความสำคัญอย่างมากในการกำหนดขอบเขตระหว่างความผิดฐานใช้กำลังทำร้ายผู้อื่นโดยไม่ถึงกับเป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่กายหรือจิตใจตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 391 ซึ่งมีความแตกต่างจากความผิดฐานทำร้ายร่างกายผู้อื่นจนเป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่กาย ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 295 การที่จะใช้ดุลพินิจในการกำหนดความผิดว่าการกระทำเช่นไรเป็นความผิดตามมาตรา 295 หรือเป็นความผิดตามมาตรา 391 จึงต้องดูที่ผลของการกระทำที่เกิดขึ้นว่ามีความหนักเบาแค่ไหน และมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทราบความหมายของคำว่า “อันตรายแก่กาย” ก่อน โดยความหมายของคำว่า “อันตรายแก่กาย” นั้น มีความหมายว่า การที่ร่างกายได้รับการบาดเจ็บ หรือป่วย จากสิ่งที่เกิดขึ้นจากการกระทำภายนอกมาสู่ร่างกายตั้งแต่เส้นผมไปจนถึงปลายเล็บ อันตรายแก่กายตามแนวคำวินิจฉัยของศาลฎีกานั้นถือว่าการกระทำอันจะเป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่กายนั้นจะต้องปรากฏผลของการกระทำต่อเนื้อตัวร่างกายของผู้ถูกกระทำคือ บาดแผล แต่การเกิด

² สนุก ! ออนไลน์ [ออนไลน์]. 2552. เข้าถึงได้จาก

http://guru.Sanook.com/dictionary_334596.php [1 มกราคม 2561].

บาดแผลจากการทำร้ายมิได้ถือว่าเป็นอันตรายแก่กายเสมอไป แม้ว่าบาดแผลบางชนิด เช่น แผลถูกแทง บาดแผลถูกกระสุนปืน บาดแผลจะฉีกขาดถึงกล้ามเนื้อ หรือเยื่อเกี่ยวพัน และจะเห็นได้ชัดว่าเป็นลักษณะการบาดเจ็บที่มีการฉีกขาดถึงหนังแท้และมีโลหิตไหล ซึ่งแพทย์ต้องทำการรักษาด้วยการเย็บเอาไว้ และทำการตัดไหมภายใน 5-7 วัน และถือได้ว่าแผลหายแล้ว กรณีดังกล่าวจึงเห็นได้ชัดว่าเป็นการทำร้ายถึงขั้นเป็นอันตรายแก่กาย แต่บาดแผลบางชนิด เช่น บาดแผลฟกช้ำ บาดแผลถลอก และอาจมีโลหิตซึม จะเห็นได้ว่าบาดแผลเหล่านี้เป็นบาดแผลเล็กน้อยซึ่งโดยลักษณะของบาดแผลแล้ว คำพิพากษาศาลฎีกาส่วนมากวินิจฉัยว่าไม่ถึงขั้นเป็นอันตรายแก่กาย แต่ก็มีคำพิพากษาศาลฎีกาอีกหลายเรื่อง ที่วินิจฉัยว่าบาดแผลบวมฟกช้ำหรือบาดแผลถลอกอาจถึงขั้นเป็นอันตรายแก่กายได้ โดยมีการพิจารณาถึงระยะเวลาในการรักษาบาดแผลนั้น

ส่วนคำว่า “ไม่ถึงกับเป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่กาย” หมายความว่า ร่างกายไม่ได้รับความเจ็บปวด บาดเจ็บ หรือป่วย หรือไม่ได้รับอันตรายใดๆที่เกิดขึ้นต่อร่างกาย

แต่ในบางกรณีการถูกกระทำบางอย่างไม่จำเป็นต้องมีบาดแผล แต่ก็ถือว่าเป็นอันตรายต่อร่างกาย เช่น คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1416-7/2479 ที่วินิจฉัยว่า การที่ผู้กระทำความผิดราดด้วยอุจจาระถูกร่างกายตั้งแต่ศีรษะลงมาตามตัว เปื้อนเนื้อตัวเสื้อผ้าถือว่าเป็นการใช้กำลังทำร้าย และคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 634/2486 ก็ได้วินิจฉัยไว้ทำนองเดียวกันโดยวินิจฉัยว่า การถ่ายปัสสาวะรด เป็นการใช้กำลังอย่างหนึ่งคือ เคลื่อนไหวร่างกาย ถือเป็นการใช้กำลังทำร้าย จากคำวินิจฉัยดังกล่าวก็จะเห็นได้ว่า การถ่ายหรือปัสสาวะรดเป็นการใช้แรงกายภาพเคลื่อนไหวร่างกายก็ถือเป็นการใช้กำลังทำร้าย เช่นกันเพราะผู้ถูกกระทำได้รับความเสียหายคือกลิ่นเหม็นเนื้อตัวสกปรก³

2.1.2 การจำแนกบาดแผลที่เป็นหรือไม่เป็นอันตรายแก่กาย

บาดแผล ความหมายอย่างแคบ หมายถึง การบาดเจ็บต่อผิวหนังเนื่องจากได้รับการกระทบกระแทกจากแรงกายภาพ ในกรณีนี้เมื่อเกิดบาดแผลจึงหมายถึงแผลที่ผิวหนังของร่างกาย ส่วนความหมายอย่างกว้าง บาดแผล หมายถึง การบาดเจ็บที่เกิดขึ้นจากแรงกายภาพที่ได้รับการกระทบกระแทกจากวัตถุหรือสิ่งต่างๆ หรือได้รับสารเคมีต่อเนื้อเยื่อต่างๆ ไม่จำกัดเฉพาะผิวหนังเท่านั้น ส่วนคำว่า “แผล” หมายถึง การทำลายของผิวหนังเนื้อเยื่อที่ไม่ได้เกิดจากการบาดเจ็บ เช่น แผลกระเพาะอาหาร แผลกดทับ แผลริมอ่อน แผลเบาหวาน เป็นต้น นอกจากนี้ศาสตราจารย์นายแพทย์ ถวัลย์ อาศนะเสน ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญทางการแพทย์ ได้อธิบายความหมายของคำว่า “บาดแผล (wound)” ไว้ว่าหมายถึง ผลที่เกิดจากการกระทำที่ทำให้เกิดการบาดเจ็บจะด้วยวิธีใดก็ตาม โดยมีเนื้อหนังของร่างกายแยกออกจากกัน อาจจะเห็นได้ที่ภายนอกหรือที่เป็นอยู่ภายใน จะมีเลือดออกมาภายนอกหรือภายในก็ได้⁴

³ จิตติ ติงศภักดิ์, เรื่องเดิม, หน้า 2493.

⁴ อากัสรา ศิริวัฒนา, “ขอบเขตของอันตรายแก่กายหรือจิตใจในความผิดต่อร่างกาย,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชานิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533), หน้า 89.

2.1.3 ระยะเวลาการหายของบาดแผลจากการถูกทำร้ายร่างกาย

การหายของบาดแผลถือเป็นเรื่องที่สำคัญในการกำหนดของความผิดฐานใช้กำลังทำร้ายผู้อื่นโดยไม่ถึงกับเป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่กายหรือจิตใจตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 391 เพราะระยะเวลาการหายของบาดแผลสามารถนำมาพิสูจน์ไปถึงเจตนาของผู้กระทำความผิดว่ามีความรุนแรงในการกระทำความผิดมากน้อยเพียงไร เพื่อให้ผู้กระทำความผิดได้รับโทษตามความหนักเบาของเหตุที่ได้กระทำลงไป จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพิจารณาถึงระยะเวลาการหายของบาดแผล คำพิพากษาศาลฎีกาที่แสดงถึงการหายของบาดแผลมีดังนี้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1990/2500 ชกเตะและใช้ไม้ฟืนทำร้าย มีบาดแผล ขอบตาฟกช้ำ แขนขวาช้ำชอก รักษา 5 วันหาย ถือว่าการบาดเจ็บไม่ถึงกับเป็นอันตรายแก่กาย

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 116/2503 จำเลยตีผู้เสียหายด้วยเกี้ยว เป็นแผลบวมบูน รักษาอยู่ 7 วัน และ 5 วัน ตามลำดับจึงหาย ดังนี้ด้วยลักษณะของการกระทำของจำเลยและฐานแผลของผู้เสียหายที่บวมบูนต้องรักษาอยู่หลายวันจึงหาย ถือได้ว่าเป็นอันตรายแก่กายแล้ว ไม่จำเป็นต้องมีโลหิตไหล

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 703/2506 การที่ศาลวินิจฉัยโดยดูจากอาวุธที่ใช้และพฤติการณ์แห่งการกระทำด้วย กล่าวคือ จำเลยเพียงแต่ใช้เท้าเตะ และใช้มือตบผู้เสียหาย มิได้ใช้อาวุธทำร้าย ผู้เสียหายได้รับบาดแผลเพียงฟกช้ำเท่านั้น รักษาเพียง 5 วัน ก็หาย ยังถือไม่ได้ว่าเป็นอันตรายแก่กายหรือจิตใจตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 295 คงมีความผิดฐานใช้กำลังทำร้ายผู้อื่นโดยไม่ถึงกับเป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่กายหรือจิตใจ เป็นความผิดตามมาตรา 391 เท่านั้น

2.2 ปัญหาในการพิจารณาอันตรายแก่จิตใจ

จากกรณีที่ได้พิจารณาอันตรายแก่กายมาแล้วข้างต้น ต่อมาจึงเป็นเรื่องของการพิจารณาอันตรายแก่จิตใจ เพื่อให้การกำหนดขอบเขตของความผิดฐานใช้กำลังทำร้ายผู้อื่นโดยไม่ถึงกับเป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่กายหรือจิตใจตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 391 มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น จึงจำเป็นที่จะต้องวิเคราะห์ทั้งอันตรายแก่กายและอันตรายแก่จิตใจ จากกรณีที่ได้วิเคราะห์อันตรายแก่กายมาแล้ว ต่อมาจึงเป็นการวิเคราะห์อันตรายแก่จิตใจ เนื้อความในตัวอย่างที่ว่า “โดยไม่ถึงกับเป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่กายหรือจิตใจ” ดังนั้นการที่จะกำหนดขอบเขตของความผิดฐานนี้จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทราบความหมายของคำว่า “อันตรายแก่จิตใจ” ก่อน

ความหมายของอันตรายแก่จิตใจ หมายถึง จิตใจได้รับความเจ็บปวด เป็นโรคทางจิตเวช โดยจิตใจนี้มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับร่างกาย ถ้าร่างกายมีความตึงเครียดจะทำให้ระบบประสาททำงานมากขึ้น ทำให้เป็นโรคทางจิตเวช⁵

⁵ สัตยชัย สัจจวานิช, คำอธิบายประมวลกฎหมายอาญา ว่าด้วยความผิดเกี่ยวกับชีวิตและร่างกาย ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์และความผิดเกี่ยวกับเสรีภาพและชื่อเสียง (กรุงเทพมหานคร: เนติบัณฑิตยสภา, 2528), หน้า 32.

ปัญหาในการแยกแยะระหว่างการทำร้ายร่างกายที่ไม่ถึงกับเป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่กายหรือจิตใจตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 391 กับการทำร้ายร่างกายที่ก่อให้เกิดอันตรายแก่กายหรือจิตใจตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 295 ศาสตราจารย์นายแพทย์วิฑูรย์ อึ้งประพันธ์ จึงได้เสนอแนวทางการพิจารณาปัญหาเรื่องการเกิดอันตรายแก่จิตใจว่า ควรจะพิจารณาที่ผลของการกระทำของผู้ทำร้าย ประกอบกับอาการแปรปรวนทางจิตใจของผู้ถูกทำร้ายที่เป็นผลจากการกระทำนั้น โดยนำหลักการของกฎหมายอาญาในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำกับผลที่เกิดขึ้น และผลที่เกิดขึ้นต้องเป็นผลที่ตามธรรมชาติย่อมเกิดขึ้นได้ แล้วนำมาประกอบการพิจารณา

2.3 โรคทางจิตเวชที่เกิดขึ้นจากการถูกทำร้ายร่างกาย

โรคทางจิตเวชที่เกิดขึ้นจากการถูกทำร้ายร่างกายในความผิดฐานใช้กำลังทำร้ายผู้อื่นโดยไม่ถึงกับเป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่จิตใจตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 391 ความผิดฐานนี้จะต้องเป็นกรณีที่จิตใจไม่ได้รับอันตราย ซึ่งเป็นปัญหาด้านข้อเท็จจริงที่จะต้องค้นหาความจริงว่าผู้ถูกทำร้ายได้รับผลกระทบต่อจิตใจและมีโรคทางจิตเวชเกิดขึ้นหรือไม่ ซึ่งถ้าจิตใจได้รับอันตรายก็ไม่ใช่ความผิดฐานนี้ จิตใจได้รับอันตราย หมายถึง จิตใจได้รับผลกระทบจนเกิดโรคทางจิตเวช ซึ่งโรคทางจิตเวชเป็นอย่างไรนั้นต้องดูที่ประกาศขององค์การอนามัยโลกซึ่งได้แบ่งโรคทางจิตเวชออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ ดังนี้

(1) กลุ่มโรคจิต เป็นโรคทางจิตที่ผู้ป่วยมีอาการรุนแรงมากกว่าโรคประสาท จากสภาวะทางความคิด อารมณ์ และพฤติกรรมที่ผิดปกติจากคนทั่วไป แต่ผู้ป่วยเองจะไม่สามารถแยกแยะว่าพฤติกรรมของตนเองผิดแปลกไปจากคนทั่วไป

(2) กลุ่มโรคประสาท โรคประสาทเป็นโรคทางจิตเภทชนิดหนึ่งที่มีอาการน้อยกว่าโรคจิต อาการโดยมากจะเป็นเพียงสภาวะการแปรปรวนทางจิตใจ การวิตกกังวลภายใต้การใช้ชีวิตตามปกติเหมือนคนทั่วไป ซึ่งอาการเหล่านี้จะแสดงออกมาขณะที่ผู้ป่วยเองสามารถรับรู้ จดจำ และเข้าใจพฤติกรรมของตนเองได้แบ่งตามอาการของโรคประสาท

(3) กลุ่มโรคปัญญาอ่อน โรคนี้เกิดจากสภาวะระดับสติปัญญาต่ำกว่าปกติตามวัยของคนทั่วไปที่ควรจะมี เกิดจากสาเหตุหลายประการ เช่น พันธุกรรม สารเคมี ภาวะของโรค และปัจจัยแทรกซ้อนขณะตั้งครรภ์ เป็นต้น

สรุป การจำแนกโรคที่จะถือว่าเป็นอันตรายแก่จิตใจหลังจากที่ผู้ถูกทำร้ายร่างกายจะต้องเป็นโรคทางจิตเวช 2 โรคเท่านั้น คือโรคจิตกับโรคประสาท ส่วนโรคปัญญาอ่อนนั้นไม่ถือว่าเป็นการถูกทำร้ายร่างกาย เพราะเป็นโรคทางพันธุกรรมมาแต่กำเนิด การใช้สารเคมี และปัจจัยแทรกซ้อนขณะตั้งครรภ์

3. ปัญหาเกี่ยวกับความไม่ชัดเจนของกฎหมาย

ปัญหาเกี่ยวกับความไม่ชัดเจนของกฎหมายในความผิดฐานใช้กำลังทำร้ายผู้อื่นโดยไม่ถึงกับเป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่กายหรือจิตใจตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 391 คือ ถ้อยคำในตัวของกฎหมายยังไม่มีความชัดเจนเพียงพอ จึงจำเป็นที่จะต้องบัญญัติถ้อยคำในกฎหมายให้มีความชัดเจน

มากยิ่งขึ้น ขอบเขตของความผิดฐานใช้กำลังทำร้ายผู้อื่นโดยไม่ถึงกับเป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่กายหรือจิตใจ สามารถอธิบายได้ว่าการกำหนดขอบเขตของความผิดฐานนี้ควรเป็นไปตามหลักกฎหมายอาญาต้องมีความชัดเจนและแน่นอนตามหลัก “ไม่มีความผิด ไม่มีโทษ โดยไม่มีกฎหมาย”

การกำหนดขอบเขตของความผิดฐานใช้กำลังทำร้ายผู้อื่นโดยไม่ถึงกับเป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่กายหรือจิตใจ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความหมายที่ชัดเจนและแน่นอน ถ้อยคำในบทบัญญัติของกฎหมายจะต้องครอบคลุมการกระทำความผิดและเขียนบัญญัติไว้อย่างชัดเจน โดยนำหลัก “ไม่มีความผิด ไม่มีโทษ โดยไม่มีกฎหมาย” มาเป็นหลักในการบัญญัติ จากการศึกษากฎหมายของต่างประเทศพบว่า แต่ละประเทศมีบทบัญญัติเกี่ยวกับความผิดฐานใช้กำลังทำร้ายร่างกายแตกต่างกันออกไปตามบริบทของแต่ละประเทศ ประเทศที่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับความผิดฐานใช้กำลังทำร้ายผู้อื่นโดยไม่ถึงกับเป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่กายหรือจิตใจ คือ ประเทศญี่ปุ่น อิตาลี และนอร์เวย์ ส่วนกฎหมายไทยบัญญัติความผิดฐานใช้กำลังทำร้ายผู้อื่นโดยไม่ถึงกับเป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่กายหรือจิตใจไว้ในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 391 แต่มีได้บัญญัติให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่า “ไม่ถึงกับเป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่กายหรือจิตใจ” นั่นคืออย่างไร

ข้อเสนอแนะ

จากผลของการศึกษาดังกล่าว ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะว่า ควรเพิ่มนิยามความหมายของถ้อยคำต่อไปนี้ไว้ในมาตรา 1 แห่งประมวลกฎหมายอาญา ดังนี้

“อันตรายแก่กาย” หมายความว่า ร่างกายได้รับอันตรายจากการถูกทำร้ายเป็นเหตุให้ได้รับบาดเจ็บ มีบาดแผล หรือฟกช้ำ

“อันตรายแก่จิตใจ” หมายความว่า จิตใจได้รับผลกระทบจากการถูกทำร้ายเป็นเหตุให้เกิดโรคทางจิตเวช

“การทำร้ายผู้อื่นไม่ถึงกับเป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่กายหรือจิตใจ” หมายความว่า การทำร้ายผู้อื่นโดยไม่รุนแรงและเกิดบาดแผลเพียงรอยขีดข่วนหรือรอยถลอกเล็กน้อย ร่างกายไม่ได้รับความเจ็บปวด บาดเจ็บ หรือป่วย และไม่ปรากฏอันตรายอื่นใดที่เกิดขึ้นต่อร่างกายหรือจิตใจของผู้ถูกระทำ

การเพิ่มนิยามความหมายของถ้อยคำตามข้อเสนอแนะดังกล่าวนี้จะทำให้บทบัญญัติว่าด้วยความผิดฐานใช้กำลังทำร้ายผู้อื่นโดยไม่ถึงกับเป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่กายหรือจิตใจซึ่งบัญญัติอยู่ในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 391 มีความชัดเจน ซึ่งจะมีผลให้การใช้บังคับกฎหมายมาตรานี้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลดียิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

- เกียรติจิกร วัจนะสวัสดิ์. คำอธิบายกฎหมายอาญา ภาค 1 บทบัญญัติทั่วไป. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2528.
- คณิต ฌ นคร. กฎหมายอาญาภาคทั่วไป. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2554.
- จิตติ ติงศภัทย์. คำอธิบายประมวลกฎหมายอาญา ภาค 2 และภาค 3. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา. 2533.
- ฉัชชชาย โรจนโรจน์. การศึกษาทฤษฎีกฎหมายอาญาใหม่ในร่างพระราชกำหนดลักษณะประทุษร้าย แก่ร่างกายและชีวิตมนุษย์ รัตนโกสินทร ศก 118. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, ภาควิชานิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2542.
- ชีวิน ศาลยาชีวิน. ความหมายของคำว่า “อันตรายแก่จิตใจ” ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 295. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, ภาควิชานิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2535.
- ณัฐวัฒน์ สุทธิโยธิน. เอกสารการสอนชุดวิชา กฎหมายอาญา1: ภาคบทบัญญัติทั่วไป. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. 2536.
- ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ. คำอธิบายกฎหมายอาญาภาคทั่วไป. พิมพ์ครั้งที่ 15. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2557.
- ธานี วรภัทร์. กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษจำคุก. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2553.
- ธีสุทธิ พันธุ์ฤทธิ. นิติศาสตร์ทวนกระแส. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2549.
- นภดล พลกุล. สัมมนากฎหมายอาญา. พิมพ์ครั้งที่1. กรุงเทพมหานคร: สัตตะบรรณ, 2557.
- นิกร พลหนองหลวง. การทำร้ายร่างกายผู้อื่นให้ได้รับอันตรายร้ายแรงโดยเจตนา. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, ภาควิชานิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2542.
- บุญเพราะ แสงเทียน. กฎหมายอาญา 1 ภาคบทบัญญัติทั่วไป แนวประยุกต์. กรุงเทพฯ: วิทย์พัฒนา, 2546.
- _____. กฎหมายอาญา 3 ภาคความผิดและภาคโทษ แนวประยุกต์. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: วิทย์พัฒนา, 2551.
- เป่าวีรุจ รัตนเหลียม. แนวทางการกำหนดรูปแบบในการกำหนดโทษสำหรับความผิดเกี่ยวกับชีวิต และร่างกาย. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, ภาควิชานิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2557.
- พิพัฒน์ จักรางกูร. คำอธิบายประมวลกฎหมายอาญาว่าด้วยความผิดเกี่ยวกับศาสนา ความผิดเกี่ยวกับการก่อให้เกิดอันตรายต่อประชาชน ความผิดเกี่ยวกับการปลอมแปลง ความผิดเกี่ยวกับเพศ ความผิดลหุโทษ. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์อักษร, 2536.
- มนัส นครศรี. ความผิดฐานทำร้ายร่างกายโดยมีหรือใช้อาวุธปืน. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, ภาควิชานิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2537.

- รัชนีวรรณ จันทวงศ์. การนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในการกระทำความผิดฐานทำร้ายร่างกาย ตามมาตรา 295 แห่งประมวลกฎหมายอาญา. สารนิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต, ภาควิชานิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง. 2550.
- วิภาพร เนติจิโรชติ. การบัญญัติความผิดลหุโทษให้เป็นความผิดอาญาทั่วไป : ศึกษาเฉพาะความผิดลหุโทษตามประมวลกฎหมายอาญา. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต, ภาควิชานิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต. 2548.
- แสวง บุญเฉลิมวิภาส. หลักกฎหมายอาญา. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร เดือนตุลา, 2539.
- สัจชัย สัจจวานิช. คำอธิบายประมวลกฎหมายอาญา ว่าด้วยความผิดเกี่ยวกับชีวิตและร่างกาย ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์และความผิดเกี่ยวกับเสรีภาพและชื่อเสียง. กรุงเทพมหานคร: เนติบัณฑิตยสภา, 2528.
- สุชากร วณิชย์สิริกุล. ความผิดลหุโทษตามประมวลกฎหมายอาญา : ศึกษาความผิดที่ผู้กระทำความผิดมีเจตนา. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต, ภาควิชานิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต. 2555.
- หยุด แสงอุทัย. กฎหมายอาญาภาค 1. พิมพ์ครั้งที่ 18. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544.
- อามัสนา ศิริวัฒนา. ขอบเขตของอันตรายแก่กายหรือจิตใจในความผิดต่อร่างกาย. วิทยานิพนธ์ มหาบัณฑิต, ภาควิชานิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2532.